

СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ДЕБЮТИ

Софийски университет “Св. Климент Охридски”
Факултет по класически и нови филологии

Севим Тахир

ЕВРОИСЛЯМСКА ПУБЛИЧНОСТ

(КУРСОВА РАБОТА)

Магистърска програма: Общество и култура на арбския свят

I Увод

Днес 15 милиона мюсюлмани живеят в Европейския съюз. Те представляват 3 % от общото население. Въпреки факта, че първата генерация мюсюлмани са все още свързани с държавите, от които пристигат, е налице европейзация на исляма, дължаща се на новото поколение мюсюлмани, родени и образовани в Европа. Представителите на това поколение разграничават своята мюсюлманска идентичност от националната идентичност на своите родители и все повече възприемат себе си като граждани на конкретна европейска държава. Те защитават своите интереси и поставят своите искания в държавата, в която пребивават чрез участието си в публичния живот. Тази тенденция е подкрепена от ислямски организации, които призовават младите мюсюлмани да считат себе си за пълноправни граждани и в същото време да запазят своята религия. Така ислямът вече не е феномен, породен от миграцията на мюсюлмански общности към Европа, а е част от политическия и културен живот на Европа.

Политическите интереси на мюсюлманите и техните организации придобиват все по-европейски облик. Появява се необходимостта от създаването на една нова евроислямска идентичност, която е в състояние да включва в себе си от една страна задълженията и принципите на исляма, а от друга европейските културни ценности. Концепцията за евроисляма цели европейзирането на исляма и изграждането на вътрешен културен мост между европейците мюсюлмани и немюсюлмани.

II Цели на разработката

Целта на тази разработка е да експлицира понятието евроислям и да представи основните различия в концепциите на Тарик Рамадан и Бассам Тиби. Този анализ разглежда политическите и културни особености, свързани с появата на колективна евроислямска идентичност и включването на мюсюлманите в политическия живот на Европа. За целите разработката са използвани съществуващи изследвания, посветени на исляма в Европа и предизвикателствата пред европейската публичност, сред които особено внимание заслужава: „European Islam: Challenges for Society and Public Policy” под редакцията на Michael Emerson, Samir Amghar и Amel Boubekeur, брой: 3 / 2007, публикуван от Centre for European Policy Studies. Натоящата разработка се опира на книгите: “Western muslims and the future of islam” от Тарик Рамадан, издадена от Oxford university press: Ню Йорк през 2004 г., „Muslims Europe or Euro-islam: politics, culture and citizenship in the age of globalization” от Nezar Alsayyad и Manuel Castells, издадена от Lexington books: Плимът през 2002г., „Religion in an Expanding Europe” от Timothy Byrnes и Peter Katzenstein, издадена от Cambridge University Press: Ню Йорк през 2006 г. и „Islam between culture and politics” от Bassam Tibi, издадена от Palgrave Macmillan: Ню Йорк през 2001 г.

Предвид проблематиката на настоящата разработка в следващите страници ще бъдат използвани термините „идентичност”, „значимите други”, „публичност”, които за улеснение ще бъдат разяснени още в увода. Идентичността е понятие, което служи за обозначаването на принадлежност към

разнообразни човешки общности. Идентичността според Хайдегер е „единство със самия себе си”. Според Мануел Кастелс тя е резултат от „процеса на конструиране на значение на базата на културен атрибут, който получава приоритет над другите.”¹ Джордж Хърбърт Мийд въвежда понятието за „значимите други”, благодарение на които ние изграждаме своята идентичност. Идентичността ни зависи от диалогичните ни отношения с другите. Терминът „публична сфера” се свързва с труда на Хабермас „Структурна трансформация на публичната сфера” (1962 г.). Първоначално терминът изразява схващането за публичната сфера като арена за възприемане, идентификация и разглеждане на проблеми, засягащи цялото общество. Публичната сфера може да бъде дефинирана като арена, която позволява гражданите да общуват и дискутират общи политически проблеми.

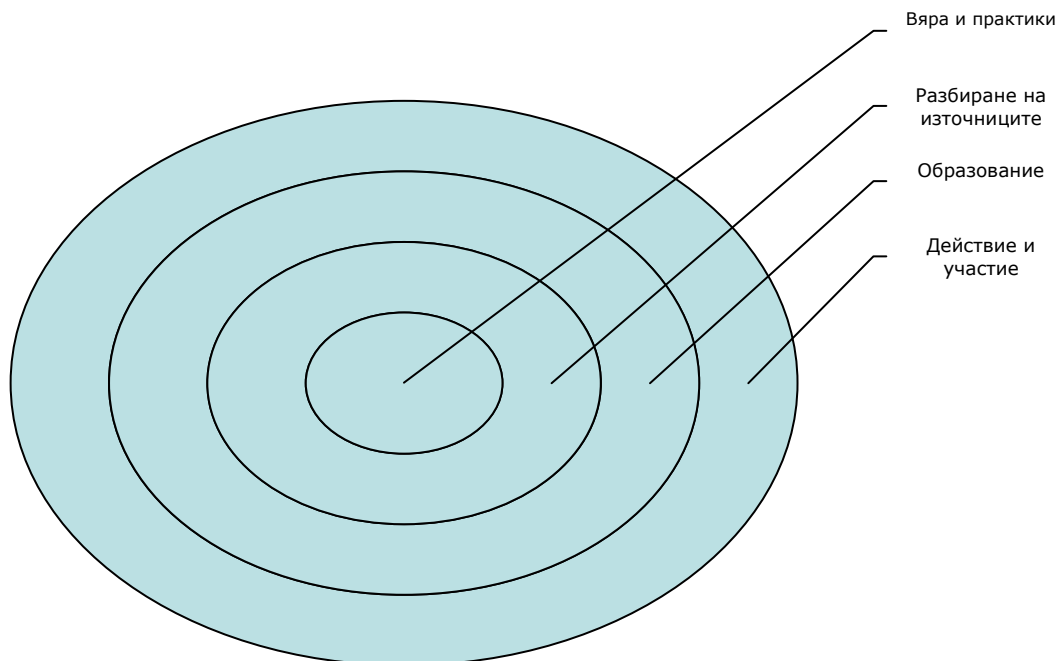
¹ Кастелс, Емануел. „Силата на идентичността”, ИК „ЛИК”, София: 2006, с.19.

III Концепцията на Тарик Рамадан за евроисляма

Евроислямът е концепция, която твърди, че ислямът може да комбинира религиозните задължения и принципи с ценностите на европейската култура. Необходимо е да поставим демаркационна линия между термините европейски ислям, който исторически се свързва с исляма, изповядван в Европа (Балканите и Андалусия) и евроислям, който представлява концепция за интеграция на мюсюлманите в Европа, появила се през 1992 г. на конференция в Париж, посветена на проблемите с интегрирането на мюсюлманските общности във Франция.

Тарик Рамадан обозначава с термина евроислям появата на нова евроислямска идентичност при включването на мюсюлманите в политическия и културния живот на Европа. Според Тарик Рамадан идентичността на мюсюлманите се гради върху:

1. Вярата, основана на знания за източниците на исляма;
2. Разбиране на източниците на исляма;
3. Образование;
4. Действие и участие в социалния живот;

Ето защо за да се осъществи ефективно включването на мюсюлманите в публичния живот е от изключително значение те да успеят да разграничат ислямските ценности от ценностите, произтичащи от техния етнически произход. От друга страна успешното приложение на евроисляма поставя необходимостта европейците да приемат исляма като европейска религия и да се абстрахират от стереотипите и предразсъдъците спрямо исляма, защото ислямът вече е част от европейската идентичност. Рамадан вярва в необходимостта отново и отново да се интерпретира Корана за да се разбере „правилно“ философията на исляма. Основавайки се на правилната интерпретация на източниците на исляма, западните мюсюламанни трябва да създадат западен ислям, който да вземе предвид културните различия на средата, в която живеят мюсюлманите в Европа. Евроислямът според Тарик Рамадан е противостояща култура „counter culture“, която отразява особеностите на мюсюлманите в западните общества без да прави компромис с религията.

Според Рамадан Западът не е дар ал-ислам², а е дар ал-шахада³, защото животът на мюсюлманите в западните общества е джихад⁴, това е изпитание за вярата на мюсюлманите и усилие по пътя към шари'а⁵, по пътя към установяването на справедливостта.

За да се предотврати маргинализирането на мюсюлманските общности е необходима реформа, която не засяга устоите на исляма, напротив тя акцентира върху изучаването на исляма и особеностите на западния свят. Задължение на мюсюлманите в западния свят е да възстановят своята икономическа и политическа свобода за да отхвърлят контрола и интервенциите в делата на мюсюлманите от страна на западните правителства. В този смисъл мюсюлманите не трябва да допускат намесата на държавата в делата на общността. Това схващане само по себе си отхвърля идеята за междурелигиозен и межкултурен диалог.

² Дар ал-ислам- букв. „дом на исляма“.

³ Дар ал-шахада- букв. „дом на засвидетелстването“.

⁴ Джихад – „върховно усилие в името на исляма“.

⁵ Аш-шари'а-ислямският религиозен закон.

Идеята за евроисляма, в очите на Рамадан се състои в създаването на нов западен ислям, който да произхожда от западната култура и да се основава на демократични ценности. Тази цел е осъществима единствено чрез „нов прочит” и правилна интерпретация на източниците на исляма. Добре разбран и правилно приложен ислямът е валиден навсякъде. Именно в това се състои идеята за аламиат ал-ислам⁶.

IV Концепция на Бассам Тиби за евроисляма

През 1992 г. Бассам Тиби за първи път използва термина евроислям като концепция за интеграцията на мюсюлманите в Европа на конференция в Париж, посветена на интеграцията на мюсюлманските общности във Франция. Евроислямът според Тиби означава приемане на идеята за секуларизация и възприемането на европейските ценности. Концепцията очертава необходимостта от европейзиране на исляма и изграждането на вътрешен културен мост между европейците немюсюлмани и мюсюлманите в Европа. Причината за появата на термина евроислям е свързана с обстоятелствата във Франция и нейният стремеж да интегрира мюсюлманските общности от Магреба във френското секуларно общество. Според Тиби ислямът в Европа остава „чужд”, защото не е продукт на европейски ценности.

Евроислямът е невъзможен без протичането на религиозна реформа и културна промяна сред мюсюлманите в Европа. Ислямът не може да бъде европейзиран без да бъдат премахнати концепциите за джихад и шари’а.

Евроислямът е културен синтез на европейската идентичност, която според Тиби е всеобхватна в смисъл „inclusive” и исляма. Мюсюлманите могат да бъдат европейци без да бъдат християни и без да притежават европейски корени стига да приемат европейските ценности и идентичност, а не да се опитват да ги променят. Европейзацията изключва религията и етничността, защото се свързва с демократични ценности, човешки права и гражданско общество. Евроислямът е мирен проект, който предвижда интеграция на

⁶ Аламиат ал-ислам – универсалност на исляма

мюсюлманите чрез европейзация и изграждането на колективна гражданска идентичност в смисъла на понятието „асабия”⁷.

Тиби посочва като основна пречка пред осъществяването на този проект липсата на традиция на толерантност сред мюсюлманите. Това е от особено значение, имайки предвид факта, че толерантността е основен стожер на плурализма в модерните общества. Включването в Европа означава възприемането на ценностите, които категоризират един гражданин като европеец.

V Необходимостта от реформа в исляма

В края на XX век започва една революция срещу Запада, която засяга Европа под формата на миграция. Появата на политическия ислям като транснационална религия бележи възникването на политическата визия за премахването на хегемонията на Запада, в този смисъл политическият ислям е фундаментално предизвикателство пред културните устои на съвременния свят.

Миграцията на мюсюлманските общности „хиджра”⁸ не означава единствено преместване на група хора от едно място на друго. Това е религиозна доктрина, която задължава вярващите да печелят привърженици за своята вяра. Ислямската миграция предизвиква фундаментални промени в европейската колективна гражданска идентичност. 40%⁹ от всички имигранти в Европа са мюсюлмани, това превръща интегрирането им в необходимост за западните общества. Мюсюлманите са заплаха за идентичността на Европа, а в същото време самите те се опасяват, че ще загубят своята собствена идентичност в Европа.

От доктринална гледна точка, ортодоксалният ислям не е само вяра, а е транснационална религия с правна система „шари’а”, основана на универсален

⁷ Асабия-термин, популяризиран от Ибн Халбуд (XIV в.). Използва се в смисъл на споделена привързаност, солидарност.

⁸ Хиджра –букв. „оттегляне”. Понятието бележи напускането на град Мека от Мухаммад и неговите последователи през 622 г. и преместването им в Ясриб.

⁹Byrnes, Timothy. “Religion in an Expanding Europe”, Cambridge University Press: New York, 2006, p. 211.

светоглед, неприложим към европейската реалност. Според Тиби ислямът може да бъде реформиран, така че да бъде съвместим с европейските ценности, но при наличието на концепциите за „джихад“, „хиджра“ и „шари’а“ това е непостижимо. Европейизацията на исляма е възможна. Ислямът е религиозна идеология, която може да функционира и в условията на секуларизъм. Доказателство за това е фактът, че средновековните управители са секуларистки, тъй като практически са осъществявали делението на „сиаса“¹⁰ и „шари’а“. Плурализмът, толерантността и позитивното право могат да бъдат установени в исляма стига да бъдат легитимирани чрез религиозни термини.

Евроислямът може да се превърне в „мост“ между Европа и мюсюлманските имигрантски общности стига религиозните лидери да направят необходимите промени в своите религиозни практики и убеждения. Необходимо е да бъдат изоставени всички планове както за асимилация на мюсюлманите в Европа, така и за ислямизацията на Европа. Евроислямът е концепция, която предлага рамка за включването на мюсюлманите в социалния живот без да бъдат асимилирани.

Западна Европа е обединена около общи ценностни ориентации и институционални формирания. Секуларизацията е социален процес на функционално разграничаване на религия и политика. Всички западноевропейски държави разграничават политиката от религията, институционализират гражданското общество и изграждат демократични режими на управление. Погрешно е Европейският съюз да се възприема като „клуб на християнските държави“, защото идентичността на всички държави в западна Европа е секуларна. Европейските общества не са това, което настояват да бъдат, а именно секуларизирани общества, които не са основани на етнически принцип. Пример за това е фактът, че за гражданите на Германия с различни политически убеждения, момче на име Мухаммад не може да бъде немец, въпреки, че е роден в Германия и притежава гражданство.

Тиби прави сравнение между турците имигранти в САЩ и тези в Германия с цел да покаже защо според него турците мюсюлмани в САЩ се

¹⁰ Сиаса – политика; държавна администрация.

интегрират, а тези в Германия се капсулират и „гетовизират“. Имигрантите в САЩ са от триъгълника Истанбул-Измир-Анкара и са представители на средната класа със западни схващания. Турците в Германия са имигранти от Анадола и са представители на бедните социални слоеве с ниска образованост и с ислямски миреогледни ориентации.

Придобиването на гражданството не е достатъчно за да наречем мюсюлманските имигранти европейци. Необходимо е придобиването на европейска идентичност и вписване в същината на европейските миреогледни ориентации. Това е т.нар. гражданство „of heart”¹¹, което може да бъде открито единствено в САЩ. Политическата култура на Германия е „изключваща” и основана на етнически особености. Това допринася изключително за „гетовизацията” на мюсюлманите от провинциите. Мюсюлманите с традиционни ислямски вярвания и провинциален произход са склонни да се обособяват по етнически признак и да се самоизключват от европейската идентичност. Мюсюлманските общности са част от идентичността на Европа не само в качеството си на „значимите други”, но и като градивен елемент на европейската култура.

Ислямът е непрестанно променяща се културна система. В тази реалност съществуването на една неизменна ислямска идентичност е илюзорно схващане. Мюсюлманите, които живеят в Европа имат възможност да оформят свой евроислям по линия на европейската идентичност. Според Басам Тиби тази потенциална възможност предполага мюсюлманите да се откажат от доктрината за миграцията „хиджра” като инструмент за ислямизацията на света. Миграцията днес не може да бъде схващана като „хиджра” в своето религиозно значение. За изграждането на евроисляма е необходимо установяването на религиозен плурализъм. Междурелигиозният диалог не бива да се възприема като мисионерство „да’уа”¹². В ислямската история разпространението на исляма се свързва с „хиджра”, „джихад” и „да’уа”, но новият модел в лицето на евроисляма трябва да бъде освободен от историческите предписания на тези концепции,

¹¹ Of heart – букв. „в сърцето”. Обозначава възприемането на европейски ценности и идентичност.

¹² Да’уа-букв. Призив, покана. Използва се в значението на „призив към следване на исляма.

според Бассам Тиби. Именно в това се състои и реформата в религията, която ще позволи създаването на един либерален културен модел, приспособен към политическата култура на гражданското общество и секуларизма. Това е процесът на преобразуване на исляма и превръщането му в европейски.

VI Мюсюлмански идентичности

В условията на глобализация националните идентичности стават все по-аморфни заради все по-голямото разграничаване между гражданството, етническата принадлежност, културните особености и историческите корени, върху които се гради идентичността. Много секуларни мюсюлмани са склонни към политическа интеграция, но отхвърлят опитите за асимилация от страна на западните правителства. Според Нилюфер Гьоле мюсюлманите в Европа преодоляват опитите за асимилация чрез своята вяра и ислямска култура, опитвайки се да създадат нова ислямска идентичност. Мюсюлманките не възприемат забрадката просто като забрадка. Това е техният начин да реинтерпретират и ремоделират своята идентичност. Това създава своеобразна колективна идентичност, защото забрадката е вид униформа, дрес код, който предполага определено поведение в публичната сфера. Облеклото е израз на самоконтрол и дисциплина в отношенията а с другите. Според Гьоле основната причина, поради която не можеш да бъдеш модерен ако си мюсюлманин е фактът, че модерността е концепция, изградена върху немюсюлмански ценностни основи. Така всеки, който иска да бъде цивилизован трябва да приеме западните ценности във всяко едно отношение.

Мюсюлманите в Европа имат различен етнически, национален и културен произход и са възприели разнообразни стратегии, за да изразяват своите виждания и да постигат своите цели. Евроислямът е опит да бъде изнамерена една либерална форма на исляма, която да бъде приемлива както за мюсюлманите имигранти, така и за европейското общество. Този ислям включва в себе си европейските идеи за секуларизъм и гражданство. Основните специфики на евроисляма са: секуларизъм (*laïcité*), толерантност, надхвърляща

ислямското разбиране за толерантност, ограничено до хората на писанието „ахл ал-китаб“¹³ и желание за приемане на плурализма. Евроислямът е онази форма на исляма, която е съвместима с либераланата демокрация, човешките права и гражданското общество. Тази концепция е насочена срещу гетовизацията и асимиляцията и предполага успешното интегриране на мюсюлманите в европейското общество чрез участие в политическия и социалния живот на европейското общество без да бъде претопена тяхната ислямска идентичност. Самоидентификацията на мюсюлманите в Европа според Оливие Роа протича на няколко нива:

- Принадлежност към самобитна, сплотена група на географски принцип;
- Етническа принадлежност;
- Надетническа самоидентификация с мюсюлманската общност;
- Национална идентичност;

Глобализацията води до глобализирането на исляма и превръщането на уммата¹⁴ в глобално обединение от вярващи. Така националната идентичност остава като отличителен белег за имигрантите, но в рамките на тази национална идентичност се развиват много други „подидентичности“.

VII Включване на мюсюлманите в политическия живот на Европа

Основният проблем по пътя към реализирането на проекта евроислям и включването на мюсюлманите в политическия живот на Европа за пълноценното изграждане на евроислямска идентичност е, че европейските мюсюлмани нямат една обединена европейска ислямска общност, която да бъде представителна за всички мюсюлмани в Европа. При липсата на призната и легитимна ислямска институция, която да бъде излъчена от разнородните мюсюлмански общности в Европа, западните правителства изпитват затруднения при общуването със своите мюсюлмански граждани. Този факт тласка европейските институции да „насилват“ изкуственото създаване на мюсюлмански съвет, който успешно да се

¹³ Ахл ал-китаб-букв. ”хора на Писанието”.

¹⁴ Умма-ислямска общност.

впише в отношенията религия-държава в контекста на секуларната реалност. Процесът на институционализация на исляма в смисъла на официалното му признаване от държавните служби е от изключително значение за организирането и включването на мюсюлманите в политическия живот на Европа.

Първият пример за организиране на мюсюлманите в Европа се свързва с появата на религиозни и културни сдружения и джамии през 1970г.. Изграждането на джамии и културни центрове обикновено се контролира от ислямската държава, финансира начинаето или от транснационални обединения като „Мюсюлмаски братя” и „Jamaat-i-Islami”¹⁵. Развитието на комуникационните технологии благоприятства появата на множество мюсюлмански консултантски асоциации и организации, предлагащи социални услуги. Мюсюлманските искания, свързани с техните религиозни практики, свобода и религиозно образование придобиват все по-голяма гласност. Проблемът с организирането и структурираето на тези искания идва на преден план, при необходимостта от институционалното представяне на мюсюлманските искания пред западните правителства и общества, спазвайки определена политическа процедура. Ислямът трябва да действа в качеството си на религия с организационна структура, която да бъде представена от религиозни лидери с определени правомощия. Мюсюлманите трябва да възприемат европейския модел на отношения между държава и религия ако искат да бъдат част от политическата и социалната реалност, в които живеят.

Институционализацията на исляма в Европа се появява под формата на джамии, ислямски училища и съвети („Национален ислямски съвет”) чрез директната интервенция на западните правителства. Появата на подобни организации отговарят на очакванията на западните правителства, тези структури да се превърнат в представителни за мюсюлманите в Европа и да бъдат междинно ниво между мюсюлманите и държавата. Европейският съюз насърчава процеса на институционализация на исляма чрез инициативи за изграждането на подобни структури като „Национален мюсюлмански съвет”.

¹⁵ „Jamaat-i-Islami” -Пакистанска ислямска партия.

В средата на 1990г. се създава „Мюсюлмански съвет за сътрудничество в Европа” (МССЕ), но нито мюсюлманските граждани, нито техните организации разполагат с необходимия ресурс за да координират своите интереси ефективно и успешно. Дейността на двете пан-европейски мюсюлмански организации, създадени през 1990 г. „The Federation of European Muslim Youth Organisations” (FEMYSO), и „The Federation of Islamic Organisations in Europe” (FIOE) потвърждават неефективността на мюсюлманските обединения.

Организирането на мюсюлманите се осъществява на две нива: национално и транснационално. Д-р Сара Силвестри¹⁶ посочва три основни типологии на мюсюлманските обединения:

1. Религиозни институции (джамии и религиозни училища);
2. Граждански организации;
3. Мюсюлмански страни, които се опитват да помогнат на мюсюлманите в Европа чрез морална подкрепа и икономическа помощ;

Политическото участие на мюсюлманите в западните демокрации, съобразно моделите на социално сдружаване в публичната сфера е успешно постижимо само ако самите мюсюлмани бъдат разглеждани като обикновени граждани, а не като специфична социо-културна категория. Принуждаването на мюсюлманите от страна на западните правителства да организират свои религиозни институции подобно на християнската църква (“churchification of Islam”¹⁷) е парадоксално, защото ислямът няма йерархична структура. Мюсюлманите в Европа представляват една плуралистична общност, чиито представители имат различни виждания и ценностни ориентации. В този смисъл липсата на консенсус и разбирателство както и единно действие сред мюсюлманите е обяснимо. Някои мюсюлмани предпочитат да представят своите искания чрез институциите, а други се борят за своите права чрез организации и асоциации.

¹⁶ Emerson, Micheal; Samir Amghar; Amel Boubekeur. „European Islam: Challenges for Society and Public Policy”, Centre for European Policy Studies, CEPS Paperback Series, issue: 3 / 2007, p. 169.

¹⁷ “churchification of Islam”- термин, въведен от Оливие Роа за обозначаване на опитите ислямът да бъде йерархично структуриран по подобие на Християнската църква.

VIII Заключение

Ислямът вече е част от политическия и културния живот на Европа. Тази реалност очертава необходимостта от европейзиране на исляма и изграждането на вътрешен културен мост между европейците немюсюлмани и мюсюлманите в Европа чрез създаването на една нова евроислямска идентичност, която е в състояние да включва в себе си от една страна задълженията и принципите на исляма, а от друга европейските културни ценности. Концепцията за евроисляма цели европейзирането на исляма. За тази цел трябва да бъдат изоставени всички планове както за асимилация на мюсюлманите в Европа, така и за ислямизацията на Европа. Евроислямът е концепция, която предлага рамка за включването на мюсюлманите в социалния живот без да бъдат асимилирани.

Мюсюлманите в Европа имат различен етнически, национален и културен произход и са възприели разнообразни стратегии за да защитят своите интереси и да постигат своите цели. Евроислямът е опит да бъде изнамерена една либерална форма на исляма, която да бъде приемлива както за мюсюлманите имигранти, така и за европейското общество. Този ислям включва в себе си европейските идеи за секуларизъм и гражданство и е съвместим с либералната демокрация, човешките права и гражданското общество. Тази концепция за интегриране на мюсюлманите в европейското общество е успешно приложима в случай, че разглеждаме мюсюлманите като обикновени граждани и признаем ценността на тяхната идентичност.

IX Библиография:

1. Евстатиев, Симеон. „Илсямът - кратък справочник”, издателство „Изток-Запад”:София, 2007.
2. Кателс, Мануел. „Силата на идентичността”, ИК „ЛИК”:София, 2006.
3. Тейлър, Чарлс. „Безпокойството на модерността”, ИК „Критика и хуманизъм”: София, 1999.
4. Тейлър, Чарлс. „Мултикултурализъм””, ИК „Критика и хуманизъм”: София, 1999.
5. Ramadan, Tariq. ” Western muslims and the future of islam”,Oxford university press: New York, 2004.
6. Byrnes, Timothy; Katzenstein, Peter. “Religion in an Expanding Europe”, Cambridge University Press: New York, 2006.
7. Tibi, Bassam. “Islam between culture and politics”, Palgrave Macmillan: New York, 2001.
8. Alsayyad, Nezar; Castells, Manuel. “Muslims Europe or Euro-islam: politics, culture and citizenship in the age of globalization”, Lexington books: Plymouth, 2002.
9. Emerson, Micheal; Samir Amghar; Amel Boubekour. „European Islam: Challenges for Society and Public Policy” , Centre for European Policy Studies, CEPS Paperback Series, issue: 3 / 2007.
10. Vreese, Claes. “The EU as a public sphere”, University of Amsterdam, 2007.
<http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2007-3/>
10. Tibi, Bassam. “Europeanisation, not Islamisation”, 2007.
<http://www.signandsight.com/features/1258.html>
11. Göle, Nilüfer. “Muslims”, interview for FRONTLINE
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/muslims/interviews/gole.html>